

Keskkonnaamet

Muinsuskaitseamet

Kliimaministeerium

Kultuuriministeerium

Eesti Vabariigi Valitsus

6.05.2024

ICOMOS Eesti komitee avalik vastulause Keskkonnaametile Linnamäe hüdroelektrijaama paisu ning selle kultuurikeskkonnaga seotud mälestiste kaitseks

ICOMOS Eesti komitee tutvus Wooluvabrik OÜ-le veeloa andmisest keeldumise otsuse eelnõuga (Keskkonnaameti kiri nr DM-115314-5)

ICOMOS Eesti jääb oma varasemates kirjades, sh 4.04.2022 saadetud ICOMOS Eesti komitee, Eesti Arhitektide Liidu, Eesti Ehitusinseneride Liidu, Eesti Veeinseneride Liidu, MTÜ Eesti Veskivaramu, Eesti Veeühingu, Eesti Muinsuskaitse Seltsi, Eesti Arhitektuurimuuseumi ja Eesti Betooniühingu ühiskirjas (<https://estonia.icomos.org/index.php/2022/04/>) toodud seisukohtade juurde.

ICOMOS Eesti on seisukohal, et Linnamäe paisu, hüdroelektrijaama ja nende läheduses olevate arheoloogiamälestiste kultuuriväärtused peavad säilima tervikuna neid toetavas kultuurikeskkonnas. Kavandatav vesiehitise funktsioneerimise piiramine ning osaline rajatise lammutamise kavatsus mälestise kaitsevööndis ei ole aktsepteeritav ning eirab igati riiklike kultuurimälestiste ja kaitsevööndi kaitse eesmärke.

Vesiehitise funktsioneerimise piiramine ning kompleksi osaline või täielik lammutamine või olulisel määral ümber ehitamine tähendab mälestise ja vesiehitise tervikkompleksi olemuslikku hävitamist ning kultuuripärandi hävingut.

Veeloa andmisest keeldumine viib järgmise sammuna paisutuse likvideerimiseni, mis toob kaasa keskkonnahäiringu ja olulise keskkonnamõju. Keskkonnahäiring on inimtegevusega kaasnev vahetu või kaudne ebasoodne mõju kultuuripärandile (KeÜS §3). Keskkonnamõju on oluline, kui see võib eeldatavalt ületada mõjuala keskkonnataluvust, põhjustada keskkonnas pöördumatuid muutusi või seada ohtu inimese tervise ja heaolu, kultuuripärandi või vara (KeHJS § 22).

Linnamäe hüdroelektrijaama, selle paisu ja paisjärve säilitamise puhul on tegemist just sellise ülekaaluka avaliku huviga, kus saab rakendada Natura erandit. Oleme seisukohal, et Loodusdirektiivi tuleb kohaldada kooskõlas ja koostoimes selle teiste artiklitega. Loodusdirektiivi art 2 lg 3 kohaselt peavad rakendatavad meetmed arvestama majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi nõudeid ning piirkondlikke ja kohalikke iseärasusi. Loodusdirektiivi preambulas on öeldud, et bioloogilise mitmekesisuse säilitamisel tuleb arvesse võtta majanduslikke, sotsiaalseid, kultuurilisi ja piirkondlikke vajadusi.

Seega tuleb direktiivi rakendades arvestada kultuurimälestistega. Kultuuripärand on taastumatu ressurss ja kultuurimälestised on unikaalsed objektid. Linnamäe hüdroelektrijaama, paisu, arheoloogiamälestisi ja kultuurikeskkonda tervikuna ei ole võimalik asendada mõnes teises asukohas mõne muu ehitisega või kompleksiga.

Loodusdirektiivi Natura 2000 erandi tegemiseks vajalikku eriti ülekaalukat avalikku huvi väljendasid Muinsuskaitseamet ja toetasid kõik 4.04.2022 allakirjutanud kultuuripärandi, arhitektuuri ja vesiehitistega tegelevad ekspertorganisatsioonid ja vabaühendused, lisaks kohalikud pärandikogukonnad, kes on esindatud läbi kohaliku omavalitsuse – Jõelähtme vallavolikogu ja vallavalitsuse – seisukohtade. Vabariigi Valitsuse korralduses on põhjalikult käsitletud Linnamäe paisu ja arheoloogiamälestiste väärtusi, vt nõusolek tegevusloa andmiseks Linnamäe paisul Jägala jõe paisutamiseks ja Linnamäe hüdroelektrijaamas hüdroenergia kasutamiseks elektrienergia tootmisel. Vastu võetud 03.06.2022 nr 163. RT III, 07.06.2022, 5 <https://www.riigiteataja.ee/akt/307062022005>. Veeloa eelnõus pole Keskkonnaamet eelpoolnimetatud asutuste ja organisatsioonide ega Vabariigi Valitsuse seisukohti arvestanud ning on selle asemel hoopis ajaloolase Kalle Krooni (kes ei ole ehitus- ega arheoloogiapärandi ekspert) arvamuse põhjal andnud hinnangu kultuurimälestisele ja selle alusel sisustanud veeloa keeldumise otsuse eelnõud.

Oleme seisukohal, et Natura 2000 erandi jaoks vajalikud kriteeriumid on täidetud: (1) kultuurimälestised ja nende kaitsevöönd on hävimisohus ning nende säilimiseks puudub alternatiiv; (2) ülekaalukas avalik huvi kultuuripärandi säilimiseks on olemas – lisaks mitmele kultuuripärandi riiklikule institutsioonile ja ekspertorganisatsioonile toetab seda Vabariigi Valitsuse antud korraldus riikliku kultuurimälestisega seotud funktsionaalsuse säilitamiseks; (3) kultuuripärandi säilimisel säilivad ka olemasolevad looduskaitsealised väärtused ning looduskaitsealast taastamispotentsiaali saab realiseerida mujal. Seda on Eestis ka märkimisväärselt tehtud.

Natura 2000 võrgustiku elupaigatüüpide või liikide kaitseks asutatud loodusalade 15.06.2024 loodud nimekirjas on Jägala loodusalal (EE0010150) kaitstavat elupaigatüüpi Jõed ja ojad (3260) Eestis lisaks veel 92 kohas; nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse on saarmas (*Lutra lutra*) - lisaks 50 kohas; paksukojaline jõekarp (*Unio crassus*) – lisaks 47 kohas, harilik võldas (*Cottus gobio*) – lisaks 49 kohas, jõesilm (*Lampetra fluviatilis*) – lisaks 41 kohas, lõhe (*Salmo salar*) – lisaks 12 kohas. Loodusala hõlmab ala Jägala jõe Jägala joast suudmeni Soome lahes. Keskkonnaameti loast keeldumise aluseks pole mitte Jägala loodusalal olemasolevate loodusväärtuste säilitamine, vaid võimalike väärtuste taastamispotentsiaal mõne kilomeetri ulatuses Jägala hüdroelektrijaamast kuni Jägala joani. Riigikohtu Halduskolleegium on OÜ Hellenurme Veski haldusasja nr 3-17-1739 otsuses öelnud, et Loodusdirektiiv ei saa kohustada Eesti riiki taastama täielikult olukorda, mis valitses Hellenurme paisu asukohas enne paisu rajamist enam kui sada aastat tagasi, ega anna riigile alust panna niisugune kohustus kaebajale. Sama põhimõtte kohaldub veel jõulisemalt Linnamäe hüdroelektrijaama ja paisu puhul – riigil ei ole kohustust taastada paari kilomeetri pikkust võimalikku kudemisala riiklike kultuuriväärtuste ning ülekaaluka avaliku huvi arvelt.

Eelnõus esitatud väitega, et Keskkonnaametil on ka endal pädevus arvestada muinsuskaitsealisi huve, sest kultuuripärand on osa keskkonnast, ei saa nõustuda. Kultuuripärand on üldmõiste, mis hõlmab nii riiklikult kaitstavaid mälestisi kui ka pärandit laiemalt. Linnamäe

hüdroelektrijaama pais ja arheoloogiamälestised on kaitstavad Muinsuskaitseaduse alusel. Muinsuskaitseaduse rakendusamet on Muinsuskaitseamet ja Kultuuriministeerium. Riiklike kultuurimälestiste ja nende kaitsevööndis tehtavad otsuste tegemisel on pädev haldusorgan Muinsuskaitseamet, kellele on põhikirjaga vastav ülesanne antud. KeHJS on seadus, millega peavad arvestama kõik sellega kokkupuutuvad asutused ja haldusorganid ja see seadus ei saa anda Keskkonnaametile pädevust otsustada mälestiste üle ega määrata Muinsuskaitseaduse rakendusametiks Keskkonnaametit. Keskkonnaamet on Looduskaitseaduse alusel kaitstava pärandi rakendusamet, tema töövaldkonda kuulub Looduskaitseaduse alusel kaitstava kultuuripärandi kaitse rahvusparkides, parkides ja puistutes. Linnamäe hüdroelektrijaama pais ei asu rahvusparkis. Riik ja kohaliku omavalitsuse üksused peaksid arvestama oma ülesannete täitmisel kultuuripärandi kui avaliku väärtusega ning tegema omavahel koostööd, et toetada kultuuripärandi säilimist ja kasutuses hoidmist (MuKs § 3 lg 7). Kahjuks pole Keskkonnaamet seda teinud.

ICOMOS Eesti on veendunud, et Linnamäe paisu, elektrijaama ning paisjärve ühiselt kujunenud ajaloolise kultuurimaastiku looduslikud ja kultuuriväärtused pole üksteist välistavad, vaid koostoimelised, toetavad ja täiendavad. Paisu ja/või paisjärve likvideerimine (ümberehitamine, lammutamine/hävitamine) seevastu põhjustaks keskkonnahäiringu ja korvamatut kahju olemasolevale kultuuripärandile ja kultuurimaastikule. Leiame, et Linnamäe paisu, paisjärve ja läheduses olevate arheoloogiamälestiste saatust ei saa ainuiskuliselt otsustada Keskkonnaamet, vaid seda saavad teha ühiselt oma valdkondades pädevad eksperdid ja institutsioonid.

Palume Keskkonnaametil ja Vabariigi Valitsusel arvestada Eesti Vabariigi põhiseadusliku mõtte ja eesmärgiga – hoida meie kultuuri – ning täita riigile võetud siseriiklike ja rahvusvahelisi kohustusi kaitsta kultuuripärandit. Nende kohustuste hulka kuulub ka Linnamäe hüdroelektrijaama kompleksi säilitamine tema vesiehitise olemuse terviklikkuses, lisaks arheoloogiamälestised ja ajalooline kultuurimaastik tervikuna. Palume teha otsus Natura erandi rakendamiseks, et säiliks töötavana Linnamäe väärtuslik vesiehitis, mis anti käiku 1924. aastal, ning sealne väärtuslik kultuurikeskkond.

Soovime olla kaasatud Keskkonnaameti poolt kavandatavasse avalikku arutellu.

Säilitame Linnamäe hüdroelektrijaama paisu ja kultuurikeskkonna tulevastele põlvetele!

/allkirjastatud digitaalselt/

ICOMOS Eesti juhatuse liige Elo Lutsepp